

УДК 331.5

JEL Classification: J21; J28

DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202009042>

Н. І. ПАТИКА, доктор економічних наук, доцент
О. В. НАРТЮК, кандидат економічних наук

Стан і шляхи забезпечення зайнятості сільського населення в Україні

Мета статті - проаналізувати стан, виокремити базові чинники впливу та визначити основні шляхи забезпечення зайнятості сільського населення в Україні.

Методика дослідження. З метою оцінки стану та тенденцій зайнятості сільського населення в аналітичних дослідженнях застосовано економіко-статистичні методи (порівняльного аналізу, середніх і відносних величин, трендовий аналіз, графічний метод, індексний аналіз тощо). Для визначення чинників впливу на зайнятість сільського населення використано системний аналіз. За допомогою прийомів абстрактно-логічного методу та методу узагальнення окреслено шляхи реалізації державної політики щодо підтримки та розвитку аграрної сфери задля забезпечення зайнятості сільського населення.

Результати дослідження. З'ясовано, що динаміка рівня зайнятості сільського населення в Україні має циклічний характер - на етапі економічного підйому відбувається його зростання, за яким слідує період зниження (на етапі економічного спаду). Обґрунтовано, що характерними рисами зайнятості сільського населення є: зменшення чисельності сільського населення, в тому числі економічно активного, деформація його вікової структури, диспропорція кон'юнктури сільських ринків праці, відсутність розвиненої соціальної інфраструктури, звуження сфери сільськогосподарської праці, зміни в структурі сільськогосподарського виробництва, низький рівень оплати праці тощо. Систематизовано чинники впливу на стан зайнятості сільського населення за групами: індивідуальні, соціально-демографічні, економічні, політичні, інституційні. Визначено основні шляхи забезпечення зайнятості сільського населення в Україні.

Елементи наукової новизни. Набули подальшого розвитку науково-методичні основи дослідження зайнятості сільського населення в частині визначення чинників впливу та організаційно-економічні засади забезпечення зайнятості сільського населення в Україні, а саме визначено пріоритетні напрями державної політики, які спрямовані на забезпечення зайнятості сільського населення шляхом вжиття правових, інституційних, галузевих, економічних, інвестиційно-інноваційних, підприємницьких та інших заходів.

Практична значущість. Викладені основні положення і висновки доведено до рівня практичних рекомендацій, впровадження яких дасть змогу вдосконалити процес формування та реалізації державної політики у сфері зайнятості сільського населення України, оптимізувати підходи до розробки програм сприяння зайнятості сільського населення. Табл.: 4. Рис.: 1. Бібліогр.: 22.

Ключові слова: зайнятість; сільське населення; чинники; напрями державної політики; Україна.

Патика Наталія Іванівна - доктор економічних наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу земельних відносин та природокористування, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10)

E-mail: n_patyka@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-0062-7631>

Нартюк Оксана Володимирівна - кандидат економічних наук, заступник директора, Дубенська міськрайонна філія Рівненського обласного центру зайнятості (35600, Рівненська обл., м. Дубно, вул. Д. Галицького, 26)

E-mail: nartoks@ukr.net

Постановка проблеми. На сьогоднішній день спад світової економіки внаслідок негативного впливу обмежень через поширення інфекційного захворювання COVID-19 спричинив наявність реальних ризиків та загроз продовольчій безпеці на світовому рівні. Україна як держава, у якої сільське господарство є однією з пріоритетних галузей розвитку

економіки, має усі передумови для формування конкурентних переваг та спроможна стати однією з країн-лідерів на світовому продовольчому ринку. Цьому сприяють наявні природні та кліматичні умови, родючі земельні ресурси (основна площа сільськогосподарських угідь України, а саме 67,7% (27,8 млн га) знаходиться під чорноземами, що становить 8,7% від їх світових площ), геостратегічне положення, людські ресурси

© Н. І. Патика, О. В. Нартюк, 2020

(30,7% населення України проживає в сільській місцевості) та високий науковий потенціал.

Однак наявні інституційні проблеми у контексті правового регулювання вітчизняного ринку землі, а також наявність стійких негативних тенденцій у соціально-економічному розвитку цієї галузі, серед яких: безпрецедентна депопуляція, низький рівень доходів і, як наслідок, життєвого рівня сільського населення, зростання інтенсивності трудової міграції, занепад соціальної інфраструктури на селі та інші, слугують істотною перешкодою для здійснення якісного «прориву». А відтак, за відсутності системного підходу на державному рівні до вирішення цих та інших проблем, забезпечення продуктивної зайнятості працездатного населення на селі залишатиметься проблематичним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження зайнятості населення, зокрема сільського, впровадження організаційних, правових, соціальних, економічних та інших механізмів її забезпечення здійснили відомі вітчизняні вчені С. Бандур [1]; О. Булавка [2, 3]; Я. Гадзало, В. Жук, М. Могилова [10]; І. Гнибіденко [4, 13]; О. Грішнова [5]; В. Дієсперов [2]; А. Колот [6]; О. Кочемировська [15]; І. Курило [7]; Е. Лібанова [8]; О. Макарова [8]; М. Малік, В. Мамчур [9]; І. Петрова [11, 12], В. Рябокони [14] та ін.

Вивченню проблем зайнятості сільського населення значну увагу приділяють також іноземні дослідники, що підтверджує її вагомість у світових масштабах. Зокрема, досліджуються загальні питання зайнятості сільського населення в країнах світу, її динаміка, особливості, вивчається вплив різних чинників на сільський ринок праці, аналізуються питання трансформації ринків праці в сільській місцевості у сучасних умовах, розглядаються можливості працевлаштування в сільській місцевості, визначаються передумови міграції сільського населення до міст і наслідки цих процесів для економіки регіонів і країни в цілому та ін. [17-21].

Разом із тим, незважаючи на наявність цілої низки наукових праць, які висвітлюють різні аспекти зайнятості, існують проблемні питання забезпечення зайнятості сільського населення (структура зайнятості сільського населення, диверсифікація зайнятості у сільській місцевості, забезпечення умов

гідної праці, адекватна оплата праці в аграрній сфері тощо), що потребують більш детального вивчення.

Мета статті - проаналізувати стан, виокремити базові чинники впливу та визначити основні шляхи забезпечення зайнятості сільського населення в Україні.

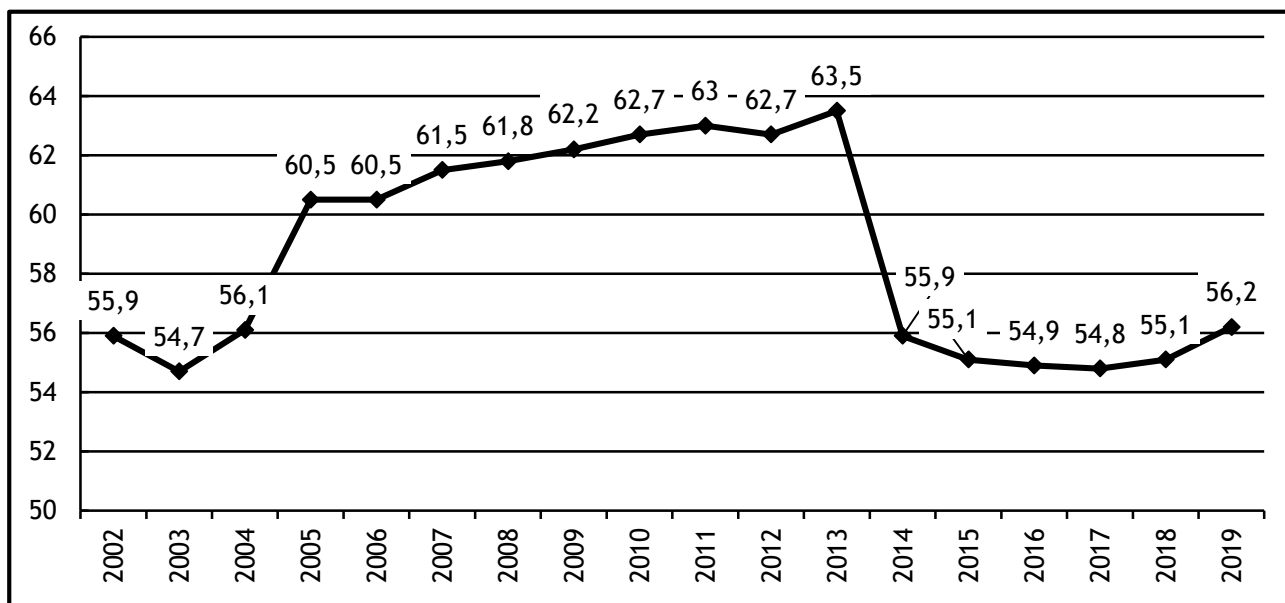
Методологія дослідження. Методологічною основою дослідження став системний підхід до вивчення досліджуваних явищ і процесів та діалектичний метод пізнання, які дозволили комплексно розглянути процеси, пов'язані із зайнятістю сільського населення України. При узагальненні науково-методичних підходів щодо дослідження процесу зайнятості сільського населення в Україні використано прийоми абстрактно-логічного методу, аналіз і синтез, аналогію та порівняння. З метою оцінки стану і тенденцій зайнятості сільського населення в аналітичних дослідженнях застосовано економіко-статистичні методи (порівняльного аналізу, середніх і відносних величин, трендовий аналіз, графічний метод, індексний аналіз тощо). Для визначення чинників впливу на зайнятість сільського населення використано системний аналіз. За допомогою прийомів абстрактно-логічного методу і методу узагальнення окреслено шляхи реалізації державної політики щодо підтримки та розвитку аграрної сфери задля забезпечення зайнятості сільського населення. При проведенні дослідження використовувалися статистичні дані Державної служби статистики України за 1990-2019 рр.

Виклад основних результатів дослідження. Ситуація, яка нині склалася на вітчизняному сільському ринку праці, не може не викликати занепокоєння, адже вражаючі диспропорції його кон'юнктури, зростання рівня безробіття серед населення, дефіцит якісних робочих місць та недостатнє забезпечення умов для гідної праці становлять потенційну загрозу для стабільного соціального розвитку та економічної безпеки держави. З огляду на вказане актуалізується питання щодо дослідження стану зайнятості сільського населення в Україні та пошук дієвих шляхів її забезпечення.

За графіком рівня зайнятості сільського населення його динаміка має циклічний характер, тобто періодично відбувається певне зростання (на етапі економічного підйому) за яким слідує період зниження (на етапі економічного спаду) (рис.). Динаміка по-

казника рівня зайнятості упродовж періоду 2002-2019 рр. характеризується як мінімум

трьома зламами поточної тенденції - в 2003 р., 2013 р. та 2017 р.

Рівень зайнятості сільського населення в Україні за період 2002-2019 рр., %

Джерело: Складено авторами за даними Державної служби статистики України [22].

Істотне зниження рівня зайнятості сільського населення, що відбулося після 2013 р., пояснюється багатьма чинниками - демографічними, соціально-економічними, політичними тощо, основні з яких розглядатимуться у межах проведеного дослідження.

Зокрема, на сьогодні чисельність сільського населення характеризується стійкою

тенденцією до скорочення. Так, за період 1991-2019 рр. цей показник знизився на 3893,5 тис. осіб (або 23,1 %) - від 16859,2 до 12965,7 тис. осіб, а частка сільського населення в загальній чисельності зменшилася на 1,6 в. п. (табл. 1).

1. Динаміка чисельності населення в Україні, тис. осіб

Показник	Роки							2019 р. до 1991 р., %
	1991	1995	2000	2005	2010	2015	2019	
Найвне населення	51944,4	51728,4	49429,8	47280,8	45962,9	42929,3	41983,6	80,8
У т.ч. сільське	16859,2	16609,6	16091,2	15271,5	14438,2	13256,2	12965,7	76,9
Частка сільського населення	32,5	32,1	32,6	32,3	31,4	30,9	30,9	-1,6 в. п.

Джерело: Розраховано за даними Державної служби статистики України [22].

Окрім того, як результат депопуляційних процесів та інтенсивної міграції сільської молоді за відсутності якісних робочих місць і розвиненої соціальної інфраструктури, зростає частка населення старшого працездатного віку на сільському ринку праці. Згідно зі статистичними даними, 41% жителів села є особами пенсійного віку, а майже 18% сільських жителів досягли віку 65 років [22]. У свою чергу цей факт засвідчує, що за відсутності працездатної молоді на сільському ринку праці сільське працездатне населення за якістю робочої сили (освітньо-кваліфікаційний рівень, професійні навички, стан здоров'я то-

що) буде знаходитись у програшному становищі порівняно з міськими жителями. Як наслідок, це істотно ускладнюватиме впровадження техніко-технологічних змін у сільськогосподарському виробництві й впливатиме на продуктивність праці.

Також нині відбувається зменшення кількості працюючих у сільськогосподарському виробництві. Згідно з даними Державної служби статистики України, у 2019 р. на населення, зайняте в сільському господарстві припадало 18,2%, тоді як у 2000 р. цей показник дорівнював 21,6%, тобто зменшення становить 3,4 в. п. (табл. 2).

2. Зайняте населення в сільському господарстві, тис. осіб

Показник	Роки						2019 р. до 2000 р., %
	2000	2005	2010	2015	2018	2019	
Усього	20175	20680	20266	16443,2	16360,9	16578,3	82,2
Сільське, лісове та рибне господарство	4367	4005,5	3115,6	2870,6	2937,6	3010,4	68,9
Частка населення, зайнятого в сільському господарстві	21,6	19,4	15,4	17,5	18,0	18,2	-3,4 в. п.

Джерело: Розраховано за даними Державної служби статистики України [22].

Крім того, й потреба підприємств у працівниках у сільському господарстві стабільно зменшувалася. Зокрема, за 2005-2016 рр. вона в сільськогосподарських підприємств у працівниках скоротилася майже в 7 разів - від 10,4 до 1,5 тис. осіб. У 2017 р. було започатковано підвищувальний тренд щодо попиту на робочу силу до 2,5 тис. осіб у 2018 р. [22].

Однією з причин зменшення рівня зайнятості вирізняється сезонність сільськогосподарської праці, яка зумовлює сезонні коливання рівнів зайнятості та безробіття сільського населення. Як правило, зайнятість зростає у весняно-літній період і, навпаки, зменшується у зимовий. Ще однією вагомою причиною зменшення сільської зайнятості є екстенсивний спосіб ведення сільського господарства та високий рівень освоєння земель. Це сприяє обмеженню залучення нового земельного ресурсу, а відтак, і обмеження подальшого залучення праці селян у сільськогосподарське виробництво та потребує розширення сфери зайнятості селян у несільськогосподарську сферу [15].

Наразі у період імплементації реформи децентралізації при створенні громад на основі об'єднання сільських чи селищних рад можливість розширення сфери прикладання праці сільського населення зросла. За останніми результатами дослідження [16] впровадження цієї реформи виявлено, що децентралізація, насамперед фінансова, забезпечує умови для соціально-економічного розвитку об'єднаних територіальних громад (далі - ОТГ), а отже - створенню нових робочих місць для жителів сільських територій. Зокрема, одним із фактів, що підтверджує цю спроможність, слугують дані щодо фінансових надходжень у місцеві бюджети. Так, відбулося зростання частки власних доходів ОТГ у доходах місцевих бюджетів на 16,1 % тільки за період січень-липень 2020 р. порівняно із 2016 р. [16]. Безперечно, що однією з при-

чин такого зростання стало збільшення надходжень внаслідок створення робочих місць та зайнятості населення у громадах.

Як свідчить практика, для початкових етапів функціонування ОТГ, у тому числі на сільських територіях, характерне створення робочих місць у таких сферах, як надання адміністративних послуг, медичній, освітній, соціальній тощо. На подальших етапах розвитку і функціонування сільських ОТГ доцільно сконцентрувати увагу на залученні як власних доходів, так і інвестицій для розвитку виробничої сфери та сфери послуг, зокрема, неаграрної промисловості, будівництва, транспорту, туризму і рекреації тощо. Нагальною потребою для цього є те, що при зменшенні чи припиненні отримання субвенцій з державного бюджету фінансова спроможність деяких сільських ОТГ до сталого соціально-економічного розвитку може суттєво знизитися, що призведе у перспективі до скорочення чи ліквідації наявних робочих місць.

Наступним чинником, що характеризує стан сільського ринку праці, слід вказати зміну структури сільськогосподарського виробництва. Від початку 1990-х років до сьогодні обсяги валового виробництва продукції рослинництва зростають (на 36,5% за аналізований період), тоді як у тваринництві, навпаки, скорочуються (на 48,4%). Таким чином, частка продукції рослинництва в загальних обсягах виробництва сільськогосподарської продукції зросла до 79,1% у 2019 р. з 51,5% у 1990 р., а частка продукції тваринництва відповідно зменшилася з 48,5% у 1990 р. до 20,9% у 2019 р., тобто на 27,6 в. п. [22].

Суттєве зменшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції у тваринництві, як більш трудомісткої галузі, негативно позначилося на зайнятості в сільському господарстві загалом. Очікується, що державна підтримка розвитку тваринництва через надання субсидій чи дотацій, у тому

числі й для створення сімейних ферм або сільськогосподарських кооперативів, де наявне невелике поголів'я великої рогатої худоби, стимулюватиме створення нових робочих місць, а отже - частково вирішить проблему зайнятості у віддалених селах.

Незважаючи на те, що чисельність зареєстрованих безробітних серед сільського населення поступово скорочується в динаміці, кількість безробітних, що припадає на одну вакансію в підприємствах сільського господарства, мисливства та лісового господарства досить суттєва. За період 2005-2015 рр. цей показник зріс від 44 осіб у 2005 р. до 173 осіб у 2015 р. [22]. Це ознака того, що сільський ринок праці характеризувався стійкою тенденцією до збільшення пропозиції робочої сили працездатного сільського населення відносно низького попиту на неї. У 2018 р. кількість безробітних, що припадала на одну вакансію, знизилася до 64 осіб - це позитивна тенденція. Однак частка вакансій аграрної сфери відносно усіх вакансій на ринку праці України залишається на низькому рівні - лише 4,28% [22].

Технологічна відсталість, використання застарілої техніки зумовлюють зниження рентабельності сільськогосподарської продукції і низьку продуктивність аграрних підприємств. Зазначене призводить до того, що у більшості малих і середніх сільськогосподарських підприємств, особистих селянських господарств відсутні можливості щодо залучення інвестицій та проведення техніко-технологічної модернізації виробництва, а отже відсутній потенціал не тільки щодо створення, а навіть модернізації наявних робочих місць. Незначна кількість високотехнологічних і модернізованих робочих

місць та поширення ручної праці в сільськогосподарському виробництві призводять до значних втрат кваліфікованої робочої сили, зумовлюють зниження мотивації до праці й професійної освіти впродовж життя.

Разом із тим, за умови відкриття ринку землі, існує висока ймовірність посилення монопольного становища великих сільськогосподарських підприємств як основних роботодавців на сільському ринку праці. Причому високі можливості до залучення інвестицій для модернізації техніко-технологічних процесів на цих підприємствах стимулюватимуть створення високотехнологічних робочих місць і зумовлюватимуть потребу у кваліфікованих робітниках. У такому випадку ймовірність скорочення попиту на низькокваліфіковану ручну працю в сільському господарстві стане більш ніж очевидно у найближчій перспективі. Це, а також інші причини зумовлюватимуть збереження високого рівня безробіття на селі за рахунок осіб, у яких відсутня професійна освіта.

Ще одним демотивуючим чинником щодо зайнятості сільського населення слугує низький рівень оплати їхньої праці. Станом на 2019 р. середньомісячна заробітна плата в сільському господарстві в еквіваленті повної зайнятості становила 8738 грн, що в середньому на 1759 грн менше, ніж середня заробітна плата по Україні, і на 3050 грн менше, ніж заробітна плата в промисловості загалом за вказаний період. Крім того, темпи зростання заробітної плати в сільському господарстві за період 1995-2019 рр. були майже вдвічі нижчі, ніж у промисловості, й на сьогодні це лише 74,1% від її рівня в промисловості (табл. 3).

3. Порівняння заробітної плати в сільському господарстві та промисловості України

Показник	Роки									2019 р. до 1995 р., разів
	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019	
Середня заробітна плата, грн	73	230	806	2239	4195	5183	7104	8865	10497	143,8
Сільське господарство, грн	37	111	415	1430	3140	3916	5761	7166	8738	132,4
Промисловість, грн	89	302	967	2580	4789	5902	7631	9633	11788	236,2
Відношення заробітної плати у сільському господарстві до промисловості, %	41,6	36,8	42,9	55,4	65,6	66,4	75,5	74,4	74,1	32,5 в.п.

Джерело: Розраховано за даними Державної служби статистики України [22].

Згідно зі статистичними даними щодо вивчення соціально-демографічних характеристик домогосподарств [22] виявлено, що добробут домогосподарств залежить від наявності та кількості працюючих осіб у їх складі: 56 % сільських домогосподарств України мають у своєму складі працюючих осіб [22]. Таким чином можна стверджувати, що чим більше працюючих у домогосподарстві, тим вищий їх добробут. Хоча також варто зауважити, що заробітна плата залишається важливою, але не завжди єдиною складовою доходів сільських мешканців. Певна їх частка забезпечує себе за рахунок праці на земельних ділянках для ведення особистого селянського господарства. Зокрема, для вирощування сільськогосподарсь-

кої продукції лише для власних потреб домогосподарствами використовується 16% земель, для вирощування сільськогосподарської продукції як для власних потреб, так і на продаж - 9% [22].

З огляду на вказане можна дійти висновку про суттєву диференціацію доходів працездатного сільського населення порівняно з міським, втрату цінності сільської праці, зростання бідності та поглиблення соціального і майнового розшарування, а відтак, зростання відтоку економічно активного населення за межі сільських поселень.

Основні чинники, що впливають на стан зайнятості сільського населення, доцільно виокремити та узагальнити у групи (табл. 4).

4. Узагальнення чинників впливу на зайнятість сільського населення

Група чинників	Компоненти групи чинників
Індивідуальні	Вік, стать, освіта, професійно важливі та особистісні якості, здатність до самозайнятості, стан здоров'я тощо
Соціально-демографічні	Чисельність населення, трудовий потенціал в галузі і регіоні, місце проживання, заробітна плата, тривалість життя, міграція населення тощо
Економічні	Розвиток сільського господарства та пріоритетних галузей регіональної економіки, наявність достатньої кількості ринкоутворюючих підприємств, розвиток малого та середнього бізнесу, обсяги виробництва, рівень інвестування, впровадження інновацій та новітніх технологій, наявність розвинутої транспортної інфраструктури та її доступність, продуктивність праці та інших факторів виробництва тощо
Інституційні	Децентралізація управління, створення та подальший розвиток ОТГ на сільських територіях, особливості функціонування інститутів забезпечення зайнятості населення та їх взаємодія у контексті протидії й запобіганню безробіттю (органи законодавчої, виконавчої, судової гілок влади загальнодержавного та регіонального (місцевого) рівнів, державні ЗМІ, громадські, волонтерські, благодійні організації, об'єднання роботодавців, професійні спілки, фізичні та юридичні особи, трудові колективи, недержавні (приватні) ЗМІ тощо), законодавча та нормативно правова база регулювання вітчизняної сфери зайнятості, суспільні традиції, норми, стандарти та правила поведінки
Політичні	Політична стабільність у країні, збалансована державна міграційна, соціальна, податкова, зовнішньоекономічна політики, наявність внутрішніх військових конфліктів тощо

Джерело: Узагальнено авторами.

Кожен із цих чинників поодиночі чи сукупність їх у певній комбінації виступають передумовою появи проблем забезпечення зайнятості сільського населення. Водночас чітка ідентифікація цих проблем слугує базисом для визначення основних напрямів реформування вітчизняного сільського ринку праці та вибору інструментів для його реалізації.

Очевидно, що пріоритетними шляхами забезпечення зайнятості сільського населення в контексті подальшого реформування мають стати: соціальний розвиток сільських територій, ефективно господарювання,

диверсифікація сільськогосподарської та розширення галузевої структури зайнятості населення. Нагальною постає потреба у цілеспрямованій державній політиці щодо розвитку і підтримки аграрної сфери, яка першочергово має бути зосереджена на соціальній її складовій та сприятиме забезпеченню зайнятості сільського населення.

Відтак для врегулювання ситуації, що виникла на сільському ринку праці та задля забезпечення зайнятості сільського населення, було визначено пріоритетні

шляхи реалізації державної політики щодо підтримки аграрної сфери, а саме:

1. Підтримка сталого економічного розвитку сільських територій та створення сприятливих умов для підвищення зайнятості сільського населення полягає в таких заходах:

- розробка та впровадження низки довгострокових комплексних програм соціально-економічного розвитку сільських територій, які сформулюють правові засади для поліпшення економічно-соціального стану села, забезпечення зайнятості сільського населення шляхом створення якісно нових робочих місць з гідними умовами праці та рівнем заробітної плати з урахуванням специфіки функціонування сільських ОТГ;

- забезпечення фінансування у повному обсязі розвитку аграрного сектору економіки України, зокрема, збільшити обсяги бюджетного фінансування підтримки розвитку малого і середнього бізнесу, у тому числі фермерських господарств шляхом державного кредитування, субсидування, надання компенсаційних чи страхових виплат;

- удосконалення системи оподаткування підприємств, які розміщені та функціонують у межах сільських територій, зокрема, використання прогресивної шкали оподаткування та надання податкових пільг сільськогосподарським підприємствам і підприємствам, що сприяють неаграрній зайнятості сільського населення залежно від форм власності, виду та тривалості діяльності, чисельності найманих працівників;

- здійснення державного контролю за закупівельними цінами на сільськогосподарську продукцію задля підтримки дрібних і середніх аграрних виробників, ініціювати створення Єдиного електронного оптового ринку сільськогосподарської продукції України, що забезпечуватиме численні потреби сільськогосподарських товаровиробників, оптових посередників та споживачів аграрної продукції в усіх регіонах України;

- забезпечення подальшого впровадження державних заходів щодо розвитку та підтримки сільськогосподарських кооперативів, зокрема, розробити організаційний, правовий і фінансовий механізм підтримки відродження кооперативного руху на селі, пільгового кредитування кооперативів, а також надання їм дотацій з метою створення нових робочих місць тощо;

- розроблення механізму державної підтримки вітчизняного машинобудування для аграрного виробництва задля збільшення рівня механізації сільськогосподарських виробників та розвитку лізингових послуг у цьому напрямі;

- стимулювання диверсифікації зайнятості сільського населення (технічний сервіс, зелений туризм, упорядкування угідь та ландшафтів, розвиток соціальних послуг тощо);

- сприяння подальшому удосконаленню інформаційної підтримки і надання послуг сільгоспвиробникам шляхом використання електронних ресурсів, зокрема, Єдиного порталу державних послуг «Дія».

2. Відновлення і розвиток соціальної інфраструктури на селі, створення сприятливих умов для життєдіяльності та підвищення добробуту сільського населення. Ключовими елементами такої державної політики мають стати:

- забезпечення реалізації положень Концепції розвитку сільських територій, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 995-р від 23 вересня 2015 р. у частині, що стосується забезпечення функціонування соціальної сфери села, створення державної системи регулювання демографічної ситуації в сільських поселеннях, зменшення диференціації життєвих умов сільського і міського населення, формування мережі підприємств, які надаватимуть комплекс освітніх, медичних, соціальних й інших послуг сільському населенню, сприяння підвищенню рівня зайнятості та створення умов для розвитку малих, віддалених сіл і таких, що занепадають;

- запровадження довгострокової цільової програми соціально-економічного розвитку малих і віддалених сільських населених пунктів у межах діючих та новостворених об'єднаних громад;

- включення до регіональних і місцевих програм (у т. ч. для об'єднаних територіальних громад) соціально-економічного розвитку та програм зайнятості населення низки заходів, що стосуються інвестицій у техніко-технологічну модернізацію існуючих і створення якісно нових робочих місць;

- забезпечення соціальних гарантій щодо запобігання проявам дискримінаційних обмежень з реалізації трудових прав сільського населення, запровадження систематичного контролю за дотриманням трудового

законодавства в сільськогосподарському виробництві;

– стимулювання розвитку різногалузевої структури зайнятості сільського населення з урахуванням наявного ресурсного потенціалу та потреб сільських територій;

– розвиток аграрної професійної освіти, модернізація професійного навчання та підвищення кваліфікації працівників сфери сільського господарства;

– забезпечення підвищення рівня доходів сільського населення, зменшення їх диференціації порівняно з доходами міських жителів.

3. Мінімізація негативних наслідків демографічного неблагополуччя сільських територій на основі максимального використання наявного потенціалу сільських поселень передбачає запровадження низки таких заходів:

– здійснення комплексу організаційних, правових і економічних заходів щодо створення сприятливих умов для життєдіяльності й відтворення трудового потенціалу сільського населення та зменшення відтоку економічно активного населення з сільських територій;

– розбудова і розвиток мережі соціально-побутових, медичних, освітніх, культурних закладів на селі для якісного соціального й медичного обслуговування сільського населення, розвиток транспортної та дорожньої інфраструктури на селі з метою врегулювання маятникової трудової міграції у міста;

– розширення можливостей якісного покриття мережею Інтернет сільських населених пунктів, у тому числі віддалених, з метою отримання інформації та послуг сільськими жителями;

– підвищення якості дошкільної і середньої освіти, професійної орієнтації учнівської молоді, збільшення кількості дошкільних навчальних закладів, оновлення наявної матеріально-технічної бази сільських дошкільних та середніх загальноосвітніх закладів;

– створення й впровадження довгострокової цільової програми підтримки сільської молоді, надання пільгових кредитів для отримання освіти, придбання житла, транспорту, сільськогосподарської техніки, розвитку сімейного підприємництва.

Таким чином, заходи державної соціально-економічної політики щодо забезпечення зайнятості сільського населення і підвищення її рівня насамперед повинні бути

пов'язані з використанням комплексного підходу до розвитку сільських територій та аграрної сфери.

Висновки. За одержаними результатами дослідження стану, базових чинників впливу та основних шляхів забезпечення зайнятості сільського населення в Україні доцільно зробити такі висновки.

Так, протягом 2003-2013 рр. спостерігалося стабільне зростання рівня зайнятості сільського населення на 8,7 в. п. - від 54,7% у 2003 р. до 63,4% у 2013 р. У 2014 р. відбулося різке його зниження - до 55,6%, яке продовжувалося до 2017 р. та досягло 54,8%. І тільки у 2018 р. було започатковано підвищувальний тренд до 56,2% у 2019 р.

Характерними рисами зайнятості сільського населення України є: зменшення чисельності сільського населення, в тому числі економічно активного, деформація його вікової структури - збільшення частки людей пенсійного віку, диспропорція кон'юнктури сільських ринків праці, дефіцит якісних робочих місць, відсутність розвиненої соціальної інфраструктури, звуження сфери сільськогосподарської праці, зміни в структурі сільськогосподарського виробництва, низький рівень оплати праці тощо.

Базовими чинниками, що впливають на стан зайнятості сільського населення, доцільно визначити: індивідуальні (вік, стать, освіта, здатність до самозайнятості, стан здоров'я тощо), соціально-демографічні (чисельність населення, заробітна плата, тривалість життя, міграція населення тощо), економічні (наявність достатньої кількості ринкоутворюючих підприємств, розвиток малого і середнього бізнесу, рівень інвестування, впровадження інновацій, наявність розвиненої інфраструктури та її доступність тощо); політичні (політична стабільність у країні, збалансована державна міграційна, соціальна, податкова, зовнішньоекономічна політики, наявність внутрішніх військових конфліктів і т. д.); інституційні (децентралізація управління, функціонування інститутів забезпечення зайнятості населення та їх взаємодія у контексті протидії та запобігання безробіттю, законодавча і нормативно-правова база регулювання вітчизняної сфери зайнятості, суспільні традиції, норми, стандарти та правила поведінки тощо).

Пріоритетними шляхами реалізації державної політики щодо забезпечення зайнятості сільського населення в Україні визна-

чено: підтримка сталого економічного розвитку сільських територій та створення сприятливих умов для підвищення зайнятості сільського населення; відновлення і розвиток соціальної інфраструктури на селі, створення сприятливих умов для життєдіяльності та підвищення добробуту сільського населення; мінімізація негативних наслідків демографічного неблагополуччя сіль-

ських територій на основі максимального використання наявного потенціалу сільських поселень.

Перспективними напрямками подальших наукових розвідок у цьому контексті виокремлено обґрунтування методів і механізмів реалізації державної політики щодо забезпечення зайнятості сільського населення.

Список бібліографічних посилань

1. Бандур С. І. Модернізація економіки як чинник трансформації структури зайнятості населення. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2011. № 2. С. 3-6.
2. Зайнятість та доходи населення у сільському господарстві. *Розвиток економіки сільського господарства України в 2011-2015 рр.* : наук. доп. / Булавка О. Г., Дієсперов В. С., Капінус М. Р., Самофал О. В., Грабовська Л. В. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2016. 546 с.
3. Булавка О. Г., Капінус М. Р. Шляхи підвищення життєвого рівня сільського населення. *Економіка АПК*. 2015. № 9. С. 75.
4. Гнібіденко І. Ф., Нартюк О. В. Фактори трансформації зайнятості в сільській місцевості. *Соціально-трудові відносини зайнятості: сучасні тенденції, виклики, шляхи розвитку* : монографія / [А. М. Колот, І. Ф. Гнібіденко, О. О. Герасименко та ін.] ; за наук. ред. А. М. Колота, І. Ф. Гнібіденка. Київ : КНЕУ, 2015. С. 248-256.
5. Грішнова О., Пасека С., Пасека А. Трудовий потенціал України: оцінка стану, ефективності використання, стратегічні напрями розвитку : монографія ; за наук. ред. О. А. Грішнєвої. Черкаси : МАКЛАУТ, 2011. 358 с.
6. Колот А. М., Кравчук О. І. Економічно активна людина у новій економіці: теоретико-методологічний аналіз трансформаційних процесів. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2015. № 2(43). С. 3-8.
7. Курило І. О. Демографічні процеси та структури в Україні: сучасні регіональні особливості. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2014. № 10(2). С. 141-148.
8. Людський розвиток в Україні: трансформації рівня життя та регіональні диспропорції : колективна монографія / відпов. за випуск Л. М. Черенко, О. В. Макарова ; за ред. Е. М. Лібанової. Київ : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. В. М. Птухи НАН України, Держстат України, 2012. 436 с.
9. Малік М. Й., Мамчур В. А. Самозайнятість та розвиток несільськогосподарського підприємництва на селі. *Економіка АПК*. 2019. № 4. С. 39-52.
10. Наукові основи і стратегічні пріоритети сталого розвитку сільських територій України / [Гадзало Я. М., Жук В. М., Могилова М. М. та ін.] ; за ред. Я. М. Гадзала. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2019. 40 с.
11. Петрова І. Л. Актуальні проблеми розвитку людського капіталу України. *Економічний аналіз: зб. наук. пр. Тернопіль : Економічна думка*. 2013 № 1. Т. 13. С. 106-113.
12. Петрова І. Л. Змістовні та структурні аспекти інноваційної зайнятості. *Вісник Прикарпатського ун-ту. Серія: Економіка*. 2015. Вип. 11. С. 172-176.
13. Ринок праці сільської місцевості: стан та перспективи функціонування : зб. наук. ст. / Ін-т підготов. кадрів держ. служби зайнятості України ; [упоряд. : Гнібіденко І. Ф., Могильний О. М. ; за заг. ред. Могильного О. М.]. Київ : ДКС-центр, 2013. 225 с.
14. Рябоконт В. П. Соціально-економічні проблеми зайнятості сільського населення. *Економіка АПК*. 2012. № 12. С. 95-99.
15. Кочемировська О. Регулювання зайнятості сільського населення в умовах реформування аграрного сектору України : аналітична записка. Київ : Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України. URL : <http://www.niss.gov.ua/articles/1107/>.

References

1. Bandur, S.I. (2011). Modernizatsiia ekonomiky yak chynnyk transformatsii struktury zainiatosti naselennia [Modernization of the economy as a factor in the transformation of the employment structure]. *Rynok pratsi ta zainiatist naseleunia*, 2, pp. 3-6 [In Ukrainian].
2. Bulavka, O.H., Diesperov, V.S., Kapinus, M.R., Samofal, O.V. & Hrabovska, L.V. (2016). Zainiatist ta dokhody naselennia u silskomu hospodarstvi. *Rozvytok ekonomiky silskoho hospodarstva Ukrainy v 2011-2015 rr.*: naukova dopovid [Employment and income of the population in agriculture. Ukraine's agricultural economy development in 2011-2015: scientific report.]. Kyiv: NNC «IAE» [In Ukrainian].
3. Bulavka, O.H., Kapinus, M.R. (2015). Shliakhy pidvyshchennia zhyttievoho rivnia silskoho naselennia [Ways of enhancement of standard of life of rural population]. *Ekonomika APK*, 9, pp. 75-82 [In Ukrainian].
4. Hnybidenko, I.F., Nartiuk, O.V. (2015). Faktory transformatsii zainiatosti v silskii mistsevesti. *Sotsialno-trudovi vidnosyny zainiatosti: suchasni tendentsii, vyklyky, shliakhy rozvytku: monohrafiia* [Factors in the transformation of employment in rural areas. Socio-labor relations of employment: current trends, challenges, ways of development: monograph]. A.M. Kolota, I.F. Hnybidenka (Ed.). Kyiv: KNEU (pp. 248-256) [In Ukrainian].
5. Hrishnova, O., Pasiaka, S., Pasiaka, A. (2011). Trudovyi potentsial Ukrainy: otsinka stanu, efektyvnosti vykorystannia, stratehichni napriamy rozvytku: monohrafiia [Labor potential of Ukraine: assessment of the state, efficiency of use, strategic directions of development: monograph]. O.A. Hrishnova (Ed.). Cherkasy: MAKLAUT [In Ukrainian].
6. Kolot, A.M., Kravchuk, O.I. (2015). Ekonomichno aktyvna liudyna u novii ekonomitsi: teoretyko-metodolohichni analiz transformatsiinykh protsesiv [Economically active person in the new economy: theoretical and methodological analysis of transformation processes]. *Rynok pratsi ta zainiatist naseleunia*, 2(43), pp. 3-8 [In Ukrainian].
7. Kurylo, I.O. (2014). Demohrafichni protsesy ta struktury v Ukraini: suchasni rehionalni osoblyvosti [Demographic processes and structures in Ukraine: modern regional features]. *Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu*, 10(2), pp. 141-148 [In Ukrainian].
8. Cherenko, L.M., Makarova, O.V. (2012). Liudskyy rozvytok v Ukraini: transformatsii rivnia zhyttia ta rehionalni dysproportsii: kolektyvna monohrafiia [Human development in Ukraine: transformations of living standards and regional disparities: collective monograph]. E.M. Libanova (Ed.). Kyiv: In-t demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen im. V. M. Ptukhy NAN Ukrainy, Derzhstat Ukrainy [In Ukrainian].
9. Malik, M.Y., Mamchur, V.A. (2019). Samozainiatist ta rozvytok nesilskohospodarskoho pidpriemnytstva na seli [Self-employment and non-agricultural entrepreneurship development in rural areas]. *Ekonomika APK*, 4, pp. 39-52 [In Ukrainian].
10. Hadzalo, Ya.M., Zhuk, V.M., Mohylova, M.M., et al. (2019). Naukovi osnovy i stratehichni priorytety staloho rozvytku silskykh terytorii Ukrainy [Scientific bases and strategic priorities of sustainable development of rural areas of Ukraine]. Ya.M. Hadzalo (Ed.). Kyiv: NNTS «IAE» [In Ukrainian].
11. Petrova, I.L. (2013). Aktualni problemy rozvytku liudskoho kapitalu Ukrainy [Actual problems of human capital development in Ukraine]. *Ekonomichniy analiz: zb. nauk. pr. Ternopil: Ekonomichna dumka*, 1, vol. 13, pp. 106-113 [In Ukrainian].

16. Моніторинг процесу децентралізації та реформування місцевого самоврядування за станом на 10 вересня 2020 р. Київ : Міністерство розвитку громад та територій України. URL : https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/593/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3_10.09.2020.pdf.

17. Kapur R. Employment Opportunities in Rural Areas. *Acta Scientific Agriculture*, 2019. Vol. 3, issue 8. P. 58-65. <https://doi.org/10.31080/ASAG.2019.03.0564>.

18. Lyu H., Dong Z., Roobavannan M. et al. Rural unemployment pushes migrants to urban areas in Jiangsu Province, China. *Palgrave Communications*, 2019. Vol. 5.92. P. 1-12. <https://doi.org/10.1057/s41599-019-0302-1>.

19. Rivera Alfaro R., Porras Solis A. Population, Employment and Poverty in the Rural Territories of Costa Rica. *Revista Rupturas*. 2018. Vol. 8. № 2. P. 59-76. <http://doi.org/10.22458/rr.v8i2.2113>.

20. Rodrigues-Garcés C., Fawaz-Yissi M. J., Muñoz-Soto J. A. Demographic and labor market transformations in rural areas of Chile. *Acta Agronomica*. 2017. Vol. 66. № 2. <http://doi.org/10.15446/acag.v66n2.54918>.

21. Sierdjan Koster, Aleid E. Brouwer & Eveline S. van Leeuwen. Diversity as the key to success? Urban and rural employment dynamics in the Netherlands. *Regional Studies*. 2020. Vol. 54. № 9. P. 1187-1199. <https://doi.org/10.1080/00343404.2019.1699652>.

22. Статистична інформація. Державна служба статистики України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html.

12. Petrova, I.L. (2015). Zmistovni ta strukturni aspekty innovatsiinoi zainiatosti [Substantive and structural aspects of innovative employment]. *Visnyk Prykarpatskoho un-tu. Seriya: Ekonomika*, vol. 11, pp. 172-176 [In Ukrainian].

13. Hnybidenko, I.F., Mohylnyi, O.M., et al. (2013). Rynok pratsi silskoi mistsevosti: stan ta perspektyvy funktsionuvannya [Rural labor market: state and prospects of operation]. O.M. Mohylnyi (Ed.). In-t pidhotov. kadriv derzh. sluzhby zainiatosti Ukrainy Kyiv: DKS-tsentr [In Ukrainian].

14. Riabokon, V.P. (2012). Sotsialno-ekonomichni problemy zainiatosti silskoho naselennia [Socio-economic problems of rural employment]. *Ekonomika APK*, 12, pp. 95-99 [In Ukrainian].

15. Kochemyrovska, O. (2013). Rehuliuвання zainiatosti silskoho naselennia v umovakh reformuvannya ahrarnoho sektoru Ukrainy: analitychna zapyska [Regulation of rural employment in terms of reforming the Ukraine's agricultural sector : an analytical note]. Kyiv: Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen pry Prezydentovi Ukrainy. Retrieved from: <http://www.niss.gov.ua/articles/1107/> [In Ukrainian].

16. Monitorynh protsesu detsentralizatsii ta reformuvannya mistsevoho samovriaduvannya za stanom na 10 veresnia 2020 r. [Monitoring the process of decentralization and local government reform as of September 10, 2020]. (2020). Kyiv: Ministerstvo rozvytku hromad ta terytorii Ukrainy. Retrieved from: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/593/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3_10.09.2020.pdf [In Ukrainian].

17. Kapur, R. (2019). Employment Opportunities in Rural Areas. *Acta Scientific Agriculture*, vol. 3, issue 8, pp. 58-65. DOI: 10.31080/ASAG.2019.03.0564 [In English].

18. Lyu, H., Dong, Z., Roobavannan, M., et al. (2019). Rural unemployment pushes migrants to urban areas in Jiangsu Province, China. *Palgrave Communications*, vol. 5.92, pp. 1-12. Retrieved from: <https://doi.org/10.1057/s41599-019-0302-1> [In English].

19. Rivera Alfaro, R. & Porras Solis, A. (2018). Population, Employment and Poverty in the Rural Territories of Costa Rica. *Revista Rupturas*, vol. 8, No. 2, pp. 59-76. <http://dx.doi.org/10.22458/rr.v8i2.2113> [In English].

20. Carlos Rodrigues-Garcés, María Julia Fawaz-Yissi & Johana Andrea Muñoz-Soto. (2017). Demographic and labor market transformations in rural areas of Chile. *Acta Agronomica*, vol. 66. No. 2. <http://dx.doi.org/10.15446/acag.v66n2.54918> [In English].

21. Sierdjan Koster, Aleid E. Brouwer & Eveline S. van Leeuwen. (2020). Diversity as the key to success? Urban and rural employment dynamics in the Netherlands. *Regional Studies*, vol. 54, No. 9, pp. 1187-1199. DOI: 10.1080/00343404.2019.1699652 [In English].

22. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2019). Statistical information (1990-2019). Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html [In English].

Patyka N. I., Nartiuk O. V. The status and ways of providing the rural population employment in Ukraine

The purpose of the article is to analyse the status, highlight the basic factors of influence and determine the main ways to provide employment of the rural population in Ukraine.

Research methods. In order to assess the status and trends in the employment of the rural population, economic and statistical methods (comparative analysis, average and relative values, trend analysis, graphical method, index analysis, etc.) were used in analytical studies. To determine the factors influencing the rural population employment, a system analysis was used. With the assistance of the abstract-logical method and the method of generalization, the ways of realization of the state policy for the support and development of the agrarian sphere in order to provide the rural population employment were outlined.

Research results. It has been established that the dynamics of the level of the rural population employment in Ukraine has a cyclical nature - at the stage of economic growth, it rises, followed by a period of decline (at the stage of economic downturn). It has been substantiated that the characteristic features of rural employment are: a reduction in the rural population, including the economically active, deformation of its age structure, misbalancing of the conjuncture of the rural labour market, lack of developed social infrastructure, reduction of the sphere of agricultural works, changes in the structure of agricultural production, low wages, etc. The factors of influence on the rural population employment in Ukraine are systematized by groups: individual, socio-demographic, economic, political and institutional. The main ways to provide employment of the rural population in Ukraine are identified.

Scientific novelty. The scientific and methodological approaches to the study of the rural population employment in terms of determining the influence factors and organizational and economic basis for providing of the rural population employment in Ukraine were further developed. Namely, the priority directions of state policy have been identified, which are aimed at providing employment of the rural population through the adoption of legal, institutional, sectoral, economic, investment and innovation, business and other measures.

Practical significance. The main thesis and conclusions set out in the article have been brought to the level of practical recommendations, the implementation of which will improve the process of formation and implementation of state policy in the field

of the rural population employment in Ukraine, will optimize approaches to the development of programs to provide of the rural population employment. Tabl.: 4. Figs.: 1. Refs.: 22.

Keywords: employment; rural population; factors; directions of state policy; Ukraine.

Patyka Nataliia Ivanivna - doctor of economic sciences, associate professor (docent), leading research fellow of the department of land relations and environmental management, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics" (10, Heroiv Oborony St., Kyiv, 03127)

E-mail: n_patyka@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-0062-7631>

Nartiuk Oksana Volodymyrivna - candidate of economic sciences, deputy director, Dubno City and District Branch of Rivne Regional Employment Center (26, D. Halytskoho St., Dubno, Rivne region, 35600)

E-mail: nartoks@ukr.net

Патыка Н. И., Нартюк О. В. Состояние и пути обеспечения занятости сельского населения в Украине

Цель статьи - проанализировать состояние, выделить базовые факторы влияния и определить основные пути обеспечения занятости сельского населения в Украине.

Методика исследования. С целью оценки состояния и тенденций занятости сельского населения в аналитических исследованиях применены экономико-статистические методы (сравнительного анализа, средних и относительных величин, трендовый анализ, графический метод, индексный анализ и т. д.). Для определения факторов влияния на занятость сельского населения использован системный анализ. С помощью приемов абстрактно-логического метода и метода обобщения определены пути реализации государственной политики по поддержке и развитию аграрной сферы для обеспечения занятости сельского населения.

Результаты исследования. Установлено, что динамика уровня занятости сельского населения в Украине имеет циклический характер - на этапе экономического подъема происходит его рост, за которым следует период снижения (на этапе экономического спада). Обосновано, что характерными чертами занятости сельского населения являются: уменьшение численности сельского населения, в том числе экономически активного, деформация его возрастной структуры, диспропорция конъюнктуры сельских рынков труда, отсутствие развитой социальной инфраструктуры, сужение сферы сельскохозяйственного труда, изменения в структуре сельскохозяйственного производства, низкий уровень оплаты труда и т. п. Систематизированы факторы влияния на занятость сельского населения в Украине по группам: индивидуальные, социально-демографические, экономические, политические, институциональные. Определены основные пути обеспечения занятости сельского населения в Украине.

Элементы научной новизны. Получили дальнейшее развитие научно-методические основы исследования занятости сельского населения в части определения факторов влияния и организационно-экономические основы обеспечения занятости сельского населения в Украине, а именно определены приоритетные направления государственной политики, направленные на обеспечение занятости сельского населения путем принятия правовых, институциональных, отраслевых, экономических, инвестиционно-инновационных, предпринимательских и других мер.

Практическая значимость. Изложенные основные положения и выводы доведены до уровня практических рекомендаций, внедрение которых даст возможность усовершенствовать процесс формирования и реализации государственной политики в сфере занятости сельского населения Украины, оптимизировать подходы к разработке программ содействия занятости сельского населения. Табл.: 4. Илл.: 1. Библиогр.: 22.

Ключевые слова: занятость; сельское население; факторы; направления государственной политики; Украина.

Патыка Наталия Ивановна - доктор экономических наук, доцент, ведущий научный сотрудник отдела земельных отношений и природопользования, Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» (03127, г. Киев, ул. Героев Обороны, 10)

E-mail: n_patyka@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-0062-7631>

Нартюк Оксана Владимировна - кандидат экономических наук, заместитель директора, Дубенский горрайонный филиал Ровенского областного центра занятости (35600, Ровенская обл., г. Дубно, ул. Д. Галицкого, 26)

E-mail: nartoks@ukr.net

Стаття надійшла до редакції 11.09.2020 р.

Фахове рецензування: 15.09.2020 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Патыка Н. И., Нартюк О. В. Стан і шляхи забезпечення зайнятості сільського населення в Україні. *Економіка АПК*. 2020. № 9. С. 42 – 52. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202009042>

Patyka, N.I. & Nartiuk, O.V. (2020). Stan i shliakhy zabezpechennia zainiatosti silskoho naseleennia v Ukraini. [The status and ways of providing the rural population employment in Ukraine]. *Ekonomika APK*, 9, pp. 42 – 52 [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202009042>

* * *